

Kristeligt Dagblad

LIV & SJÆL | 14.09.23 KL. 19:00

Det føles, som om alting går hurtigere, end det gjorde engang. Lever vi i forandringernes tid?

Man kan ikke bade i den samme flod to gange, sagde en filosof for over 2000 år siden. Forandring er et vilkår og har altid været det. Alligevel er det, som om verden forandrer sig hurtigere i dag end nogensinde før

Rasmus Enghave Friis
Journalist

INDSIGT

Käthe Bundgaard har ejet en tøjbutik i Silkeborg i 16 år. I slutningen af oktober erdet slut. Hun har besluttet sig for at lukke sin forretning, selvom hun endnu ikke ved, hvor hun skal arbejde bagefter.

Årsagen? Forandringer.

Først lukkede hendes butik ned sammen med resten af samfundet, da coronakrisen brød ud i 2020. Netop som nedlukningerne var fortid, invaderede Rusland Ukraine, og

energipriserne steg hastigt. Imens er flere og flere begyndt at købe tøj på internettet, en tendens, der tog fart i 2000'erne, men kun blev forstærket under pandemien.

“Vi nåede kun lige at komme igennem corona, før den næste krise kom. Man skulle hele tiden spørge sig selv: Hvordan klarer vi så det her? Hvordan skal vi få betalt regningerne? Til sidst tænkte jeg: Nu vil jeg ikke mere. Der sker for mange negative ting til, at jeg har lyst til at være en del af det.”

Hun har forsøgt at følge med tiden, blandt andet med en webshop og et stativ med genbrugstøj, som er populært blandt de klimabevidste kunder. Alligevel er det ikke så sjovt at stå i butikken, som det var engang. Käthe Bundgaard har siden sin første arbejdsdag i en tøjbutik i 1988 nydt at vejlede kunderne, men i dag siger mange: “Jeg kigger bare”. Færre efterspørger den personlige betjening. De kigger på deres telefoner,

har høretelefoner i ørerne og ser fortravlede ud, som var de lukket inde i deres egen verden.

Tøjbranchen har forandret sig. Det har verden også. Mobiltelefoner og internettet har ændret det sociale liv og samfundet i det hele taget. Kønsrollerne er i hastig udvikling. På arbejdsmarkedet skal man være evigt omstillingsparat. Og klimaforandringer truer i horisonten.

I en ny artikelserie sætter Kristeligt Dagblad fokus på de forandringer, der præger vores tid. Alene i de seneste år har der været en del af dem: en pandemi, en krig på europæisk jord og en energikrise. En MeToo-bølge, en klimabevægelse og en omsiggribende digitalisering.

INDSIGT

Man kan spørge: Lever vi i forandringernes tid?

Nutiden skrumper

Ja og nej, siger **Anders Fogh Jensen**. Han er selvstændig filosof og holder ofte foredrag om forandringer og mening, et tema, som han har mærket en stigende efterspørgsel på i de seneste år.

På den ene side har mennesket altid oplevet, at verden forandrer sig. Det er et vilkår ved tilværelsen: Tiderne skifter, og kroppen ældes. Man kan ikke bade i den samme flod to gange, for der løber hele tiden nyt vand igennem den, sagde filosofen Heraklit omkring 500 år f.Kr.

Forandringen kan være en gave. Men den kan også være en trussel. I den græske mytologi forsøger guden Uranus at stoppe alle sine børn, titanerne, op i sin ægtefælle (og mor) Gaia, fordi han er bange for dem. Et af børnene, Kronos, undslipper ham og kastrerer ham. Senere sluger Kronos sine egne børn, af frygt for at de overtager hans trone. Både far og søn forkastede det nye for at bevare en gammel orden.

På den anden side er det rigtigt, at forandringerne aldrig er sket hurtigere, end de gør i dag, siger Anders Fogh Jensen.

Han giver et eksempel: Tidligere kunne man spørge sin far på gården: Hvordan bruger jeg ploven? Med stor sandsynlighed ville det være den samme plov, som faderen havde brugt i sin ungdom. Og hans erfaring ville stadig gælde. **INDSIGT**

I dag er det anderledes. Man kan ikke længere bare lave det samme på arbejdsmarkedet i 40 år. Man kommunikerer ikke på de samme måder med sin familie og venner, for der kommer hele tiden nye digitale platforme til. Man kan ikke engang kommunikere med staten, som man gjorde for nogle år siden:

“Efter en lang periode, hvor man sendte breve, kom NemID pludselig, og da man havde vænnet sig til det, kom MitID. Snart bliver det noget tredje. Forandringerne sker hurtigere og hurtigere og kommer inden for et liv,” siger Anders Fogh Jensen.

Nutiden skrumper, har den tyske filosof Herman Lübbe sagt. Det vindue, hvor man kan regne med, at verden er, som man kender den, bliver mindre og mindre, og ens erfaringer eller nye lærdomme har en udløbsdato. Lærer man at programmere computerprogrammer, skal man hele tiden opdatere sin viden, ellers vil den være forældet efter få år.

“På den måde gør forandringerne, at vi bliver barnliggjort. Vi bliver nogle, der ikke er fortrolige med verden,” siger Anders Fogh Jensen.

Og måske også nogle, der ikke er fortrolige med hinanden. Når Anders Fogh Jensen i dag holder foredrag på gymnasier, spørger han sig selv, hvad han egentlig har tilfælles med eleverne. Han ved ikke, hvad de ser, hvordan de kommunikerer, eller hvordan de går klædt.

“Bare for 30 år siden kunne jeg gå ud fra, at vi alle sammen havde set ‘Matador’, men i dag sker der så meget nyt, at de fælles referencer forsvinder. Generationerne glider fra hinanden.”

Fremskridtstroen ramte muren

Forandringer er også fremskridt. Bare se på den nyere historie: Arbejdstiden er blevet reduceret, velstanden er steget, landvindinger i sundhedsvæsenet har forlænget levealderen, og hvis man først lærer at bruge MitID, indser man, at det er langt hurtigere end at sende et brev. Forandring fryder, lyder en gammel talemåde.

Men måske er der en tendens til, at man ser mere skeptisk på forandringer i dag end for nogle årtier siden, siger Peter Hagedorn-Rasmussen, der er arbejdslivsforsker og selvstændig konsulent og i mange år har forsket i forandringer, blandt andet som lektor på Roskilde Universitet.

Efter Anden Verdenskrig oplevede den vestlige verden en periode med historisk fremgang. Velstanden steg eksplosivt, og velfærdsstaten så dagens lys og blev udbygget. Med fortidens rædsler i bakspejlet opbyggede man institutioner og fælles værdier ud fra et håb og en forestilling om, at man var på vej mod bedre tider.

Med Murens fald og afslutningen på den kolde krig havde man endda en idé om, at den vestlige verden havde sejret. Historien var slut, skrev den amerikanske politolog Francis Fukuyama, og det lød som en triumf.

“Men der er sket en række ting i de seneste årtier, som bryder med den langvarige, kraftige bølge af fremskridtstro. Det skyldes både den økonomiske udvikling, men i særlig grad en øget miljø- og klimabevidsthed. Pludselig oplever vi, at der faktisk findes grænser for vækst og for udviklingen af det, vi har betragtet som det gode. Der opstår tvivl og bekymringer,” siger Peter Hagedorn-Rasmussen.

Det er den tvivl, der har fået konkrete udtryk i form af de seneste års kollektive nyrestød: pandemien, energikrisen, krigen i Ukraine.

Peter Hagedorn-Rasmussen køber ikke fortællingen om, at alting i dag forandrer sig mere, end det gjorde engang. Tænk blot på industrialiseringen og de to verdenskrige.

"Jeg vil gerne udfordre idéen om, at vor tids forandringer objektivt set er mere omkalfatrende, end hvad mennesker på andre tidspunkter har oplevet, siger han og tilføjer:

"Men der er ingen grund til at betvivle, at mange har den følelse."

Måske kan man sige, at synet på forandringer har forandret sig, siger Peter Hagedorn-Rasmussen. I den forstand at man er blevet mere bevidst om dem, mens de sker. I den vestlige verden lever man i det, den tyske sociolog Ulrich Beck (1944-2015) kaldte risikosamfundet, eller det, hans britiske kollega Anthony Giddens (1938-) betegnede som det senmoderne samfund, en virkelighed præget af individualisering og selvrefleksion. Mennesker spejler sig i deres omgivelser og reflekterer i højere grad over, hvem de er, og hvorfor de tænker og føler, som de gør.

"Vi har fået et meget fint begrebsapparat, som eksperter bruger til at karakterisere vores tid, men som også udbreder sig til den enkelte. Man analyserer, hvordan forandringerne griber ind i ens hverdagsliv. Hvordan har mit mentale helbred det? Hvordan kan jeg være i sync med mig selv? Hvordan kan jeg være robust?", siger Peter Hagedorn-Rasmussen.

Brænd ikke alt ned

Færre tror i praksis på Gud, og det betyder, at man er blevet en slags gud i eget liv. Man har selv ansvaret for, hvordan det går i ens tilværelse – og man skal løbe hurtigt for at leve op til alle de krav, man stiller til sig selv.

Det siger **Niels Henrik Gregersen**, der er professor i samtidsteologi på Københavns Universitet.

"Et gammelt udtryk lyder: 'Der er ingen hast for den, der tror.' Det passer selvfølgelig ikke helt, for troen er også aktiv. Men alligevel er der noget om, at man har overtaget en form for perfektionisme, som man før lod Vorherre om."

Svend Brinkmann, professor i psykologi på Aalborg Universitet, forklarer det således:

Tidligere havde vi en cyklisk opfattelse af tiden, en fornemmelse af, at alting går i ring, ligesom årstiderne. I dag har vi fået en mere lineær forståelse af tiden. Troen på efterlivet er begrænset i en sekulariseret verden; det handler kun om, hvad vi gør her og

nu. Vi er et glimt i det store univers, og vi gør alt for, at glimtet skal lyse så stærkt som muligt.

Man ser tv-serier eller hører lydbøger på dobbelt hastighed. Man skifter job med større frekvens end nogensinde før. Man køber nyt hele tiden som for at adlyde det begær, forbrugersamfundet har installeret i en. Og de mennesker, der er stabile – som foretrækker at have den samme hverdag, det samme job i 40 år – er ikke dem, der bliver efterspurgt.

Men, tilføjer Svend Brinkmann, måske ser vi netop i disse år et opgør med accelerationen. Da filminstruktøren og forfatteren **Hella Joof** i 2017 sagde, at man ligesom visse indianerstammer skulle “brænde hele lortet ned hvert syvende år”, var reaktionen stærkt kritisk. Hvis hun havde sagt det 10 eller 20 år tidligere, er det ikke sikkert, at mange havde hævet et øjenbryn.

Og Svend Brinkmann selv fik sit folkelige gennembrud med en række bøger, der netop talte tidens udviklingstrang imod. “Sig nej til forandringer”, lød et af hans budskaber. Det mener han faktisk, at flere mennesker er begyndt at gøre i dag.

“Man kan ikke længere sige, at noget er godt, fordi det er nyt. Nogle gange er noget godt, fordi det er gammelt og værd at tage med sig ind i fremtiden. Det dér med at rive ned og smide væk er der ikke mange, der tror på længere. Vi har måske fået en mere defensiv mentalitet, og det synes jeg er godt,” siger han.

“Det skyldes blandt andet et basalt psykologisk aspekt: Det er rigtig svært at forandre sig som menneske. Ens personlighed eller natur som biologisk væsen ligger mere fast end som så. Og det er heller ikke altid ønskværdigt at forandre sig.”

Da Svend Brinkmann selv voksede op i 1990'erne, så man det som en naturtilstand, at tingene gik stærkt, at verden åbnede sig, og det nye var det gode. Men måske kan man med fordel betragte perioden som en historisk anomali, siger han. Mennesket har før tænkt, at det stod foran sit endeligt, akkurat som nogle gør i dag – særligt i lyset af klimaforandringerne. Det er ikke en undskyldning for ikke at handle, siger han, men den historiske bevidsthed om, at verden ikke er gået under, selv når vi har troet det, kan måske give det lille håb, som alle mennesker har brug for.

Man skal også huske på, at det ikke er alting, der forandrer sig, siger Svend Brinkmann. Jo, hvis man læser dagens avis, føler man, at verden bevæger sig med hæsblæsende fart. Men hvis man læser Aristoteles og Platon, kan man se, at filosofferne var optaget af de samme eksistentielle spørgsmål, som vi er i dag. Venskab, demokrati, værdien af materiel rigdom.

“Der er også nogle ting, der bevæger sig utroligt langsomt, og det kan være godt at minde sig selv om. Du har ikke automatisk tabt, hvis du ikke kører med 200 kilometer i timen.”

Det indser stadigt flere, mener professor Niels Henrik Gregersen. Han ser en bevægelse i retning af det, han kalder oaser af hvile eller resonans. Steder, hvor man kan være i samklang med sig selv, som han formulerer det. Det kommer til udtryk, når flere melder sig ud af arbejdsmarkedets hamsterhjul, prioriterer fritiden og søger mod naturen eller det hjemlige.

"I hastighedssamfundet skal man forandre sig for at stå stille, simpelthen fordi verden forandrer sig hele tiden. Det er det samfund, jeg ser en reaktion mod i de her år."

Käthe Bundgaard er tvunget til at bevæge sig. Hun ved, at hun vil blive ramt af et savn, når hun lukker sin forretning for sidste gang i slutningen af oktober, men hun er ikke bitter. Snarere afklaret. Verden forandrede sig, som den gjorde, og det kan hun ikke gøre noget ved.

“Lige nu har jeg ikke ondt i maven. Jeg kommer til at savne mine kunder, men jeg glæder mig også til at lægge en hård periode bag mig og finde ud af, hvad jeg skal i fremtiden,” siger hun.

“Jeg synes, at det er meget sjovt at tænke over: Gad vide, hvad der venter mig derude?”

INDSIGT

Forandring er et af tilværelsens grundvilkår. Kristeligt Dagblad undersøger i en serie en række store forandringer, der præger vor tid, og hvad de betyder for de mennesker, som har oplevet forandringerne tæt på.

“Tiden og verden står ikke stille. Forandring er livets lov.” – John F. Kennedy (1917-1963), amerikansk præsident

"Hvis vi ønsker, at tingene skal forblive, som de er, bliver tingene nødt til at ændre sig." – Giuseppe Tomasi di Lampedusa (1896-1957), italiensk

forfatter

"Hemmeligheden bag forandring er at fokusere al din energi, ikke på at bekæmpe det gamle, men på at bygge det nye." – Sokrates (469 f.Kr.-399 f.Kr.), græsk filosof

INDSIGT